

SÜREKLİ AYAKTAN PERİTON DİYALİZİ (SAPD) UYGULANAN HASTALARIN BENLİK SAYGISI VE BEDEN İMAJINI ALGILAYIŞLARI*

Mehtap TAN**

Elanur KARABULUTLU***

ÖZET

Bu çalışma sürekli ayakta periton diyalizli (SAPD) hastalarda, benlik saygısı (BS) ile beden imajı (Bİ) doyum düzeyi, ayrıca sosyodemografik özelliklerle benlik saygısı ve beden imajı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma Ocak-Mart 2003 tarihleri arasında Yakutiye Hastanesinin SAPD ünitesinde çalışmaya katılmayı kabul eden 46 hastayla yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği (BSÖ) ve Beden İmajı Ölçeği (BİÖ) kullanılmıştır. Değerlendirmede, yüzdelik, t testi, Kruskal Wallis, Mann-Whitney U ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda hastaların benlik saygısı puan ortalamaları 15.17 ± 4.76 , beden imajı puan ortalamaları ise 133.72 ± 35.41 olup, benlik saygısı ile beden imajı doyum düzeyi arasında pozitif yönde orta dereceli bir ilişki bulunmuştur ($r=666^*$, $p<0.01$). Çalışmamızda erkek hastalar ile kadın hastalar arasında benlik saygısı ve beden imajı ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürekli ayakta periton diyalizli, Benlik saygısı, Beden imajı.

ABSTRACT

The Evaluation of The Level of Self-Esteem and Body Image Satisfaction of Continuous Ambulatory Peritoneal Dialysis Patients.

This study was conducted with the purpose of determining the relationship between self-esteem (BS) and body image satisfaction (Bİ) in continuous ambulatory peritoneal dialysis (CAPD) patients, and socio-demographic of the patients. The study was conducted in 46 patients with CAPD admitted to the CAPD Department of Yakutiye Hospital between January and March 2003. Coopersmith Self-Esteem (BSÖ) and Body Image Scale (BİÖ) were used as data collection instruments. Percentage, t Test, Kruskal Wallis, Mann-Whitney U and correlation analysis were used in evaluating the data. In the result of the research, the means of score of the self-esteem 15.17 ± 4.76 , body image satisfaction 133.72 ± 35.41 and that there was a positively relation between self-esteem grade average and body image satisfaction ($r= 666^*$, $p<0.01$). In our study, statistically significant difference was found between the mean self-esteem and body image scores of male and female patients.

Keywords: Continuous ambulatory peritoneal dialysis, Self-esteem, Body image

GİRİŞ VE AMAÇ

Türk Nefroloji Derneğinin 2001 yılı kayıtlarına göre Türkiye’de diyaliz hasta sayısı 19963’tür. Prevalansı 321 (milyon nüfus başına) olarak hesaplanmıştır. Ülkemizde 348 hemodiyaliz

merkezinde, 18063 hemodiyaliz tedavisi alan hasta bulunmaktadır. Hemodiyaliz tedavisi alan hasta sayısındaki yıllık artış ise %18.5 olarak belirlenmiştir.

*13. Ulusal Böbrek Hastalıkları Diyaliz Ve Transplantasyon Hemşireliği Kongresinde Sözel Bildiri olarak sunulmuştur (12-16 Eylül, 2003, Antalya).

**Atatürk Üniv. HYO, İç Hast. Hemş. AD (Yrd.Doç.Dr)

***Atatürk Üniv. SYO, Hemşirelik Bölümü (Arş. Gör.)

Aynı verilere göre 53 merkezde toplam 1903 hasta Sürekli Ayaktan Periton Diyalizi (SAPD) tedavisi almaktadır. SAPD tedavisi alan hasta sayısındaki yıllık artış ise %6 olarak hesaplanmıştır (Erek ve ark. 2002).

Kronik böbrek yetmezliği olan ve diyalize bağımlı hastalar, bu işlemlere bağımlılığın yanı sıra tıbbi tedavi, diyet ve sıvı kısıtlaması, fiziksel aktivite gibi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmakta, kronik yorgunluk, seksüel fonksiyonlarda bozulma, uyku bozuklukları, beden imgesinde değişme ve gelecekle ilgili kaygılar, başkalarına bağımlı olma, rol değişikliği ile ilgili olarak benlik saygısında bozulma olmaktadır. Hastaların bütün bu kısıtlamalara rağmen kendilerini iyi hissetmelerini sağlamak, sağlık bakımının en önemli amacıdır (Biol 2003, Arslan ve Mollaoğlu 2001).

Beden imajı, bireyin bedenini biçim olarak algılama ve zihinsel düzeyde canlandırma şeklidir. Beden imajı fizyolojik temele dayanmasına karşın fiziksel, psikolojik ve sosyal deneyimlerden oluşur. Bu nedenle bireyin kişilik yapısını kapsamakla birlikte, toplumsal olarak sosyolojik bir anlam da içermektedir (MacGinley 1994). Beden imajı gerçek beden yapısı ile uyumlu ya da uyumsuz olabilir ve benlik, kendilik, kimlik, kişilik kavramları ile yakından ilişkilidir. Beden imajında gözle görülür kalıcı değişiklikler (bir ekstremitenin amputasyonu) olabildiği gibi, gözle görülmeyen fakat bir organın fonksiyonlarını tamamen ya da kısmen yitirmesi (akut-kronik böbrek yetmezliği) sonucu ortaya çıkabilir. Bunların yanında uygulanan tedavilerde beden imajını değiştirebilmektedir (Galpin 1992, Olgun ve ark.1996, Eti 1998). Fiziksel hastalık ya da organ kayıplarında kişi yaşamını, bedenini, geleceğini ve amaçlarını tehdit altında hisseder. Kişinin beden imajı ve özgüveni zedelenir, özgürlük ve yeterliliği kısıtlanır. Yapılan araştır-

malarda da kronik hastalığa sahip bireylerde (depresyon, epilepsi, migren), benlik saygısı düzeyleri düşük bulunmuştur (Dilbaz ve ark.1989, Çetin ve ark. 1989, Uygur 1990).

SAPD'li bireylerde, hastalıkları nedeniyle her açıdan bir çok kayıplara uğrar, hastalığın başlangıcından itibaren birey sürekli stres etkeni ile karşı karşıyadır. Bu ağır fiziksel ve psiko-sosyal stres etkenlerinin altında kalan hastalarda ruhsal bozukluğun sık görüldüğü bildirilmektedir ve bu grup hastalarda hastalığın psikolojik etkileri göz ardı edilmemelidir. Bu sorunlardan biri beden bütünlüğünün bozulmuş olmasıdır. Çünkü bütüncül bir yapıya ve toplumda sosyal statüye sahip olan insanın bütünlüğü içinde beden kavramı önemli bir yer tutmaktadır (Brunner and Suddarth 1988).

Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi sonunda ulaştığı benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur. Düşük benlik saygısı içinde olan birey olumlu geri bildirimleri reddeder, tedavide işbirliği yapmaz. Bireyin benlik saygısı düzeyinin, bireyin psikolojik ve fizyolojik hastalıklara karşı direncini ve yakın ilişkiler kurabilme yeteneğini etkilediği bildirilmiştir. Bu nedenle, benlik saygısı kavramı ve beden imajı doyum düzeyleri tüm sağlık bakımı verenler özellikle hemşireler tarafından büyük bir önemle incelenmeli, hasta bakım ve desteğinde bu kavrama yer verilmelidir (Galpin 1992, MacGinley 1994, Brennan 1994). Hemşirelik müdahalesi gerektiren bir tanı olan benlik saygısı düşüklüğü sorununa hemşirelik yaklaşımlarının, kişinin değişen benlik kavramının değişim nedenlerine, kişiliğine ve destek sistemlerine göre planlanması gerekmektedir. SAPD işleminde hastalar her ne kadar hastaneye bağımlı olmasalar da, belirli aralıklarla işlemi yapma zorunluluğu, hastanın vücudunda kateterin varlığı, bir organın tamamen veya kısmen fonksiyonunu yitirmiş olma

duygusu beden imajını ve benlik saygısını etkilemektedir. Hangi alanda olursa olsun hastalık herkes tarafından farklı yaşanmaktadır. Her bireyin hastalığı algılayışı farklı olduğu için hastalık karşısında gösterdikleri tepkilerde farklı olacaktır. Bu nedenle, fiziksel, duygusal ve sosyal olarak yaşanan bu farklılıkları zamanında değerlendirilmeli ve bunlara yönelik uygun girişimler yapılmalıdır (Newell 1991).

Bu çalışma, SAPD'li bireylerin benlik saygıları, beden imajı doyum düzeyleri ile sosyodemografik özelliklerin, benlik saygısı ve beden imajı doyum düzeyine etkisini belirlemek, bu konuda yapılacak araştırmalara ve girişimlere zemin hazırlamak amacıyla planlanmış ve yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma Ocak- Mart 2003'te Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Yakutiye Araştırma ve Uygulama Hastanesi Nefroloji Kliniği SAPD ünitesine kayıtlı olan 65 hastadan, araştırmaya katılmayı kabul eden 46 (%70) hasta ile yürütülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada sosyodemografik özellikleri belirleyecek bilgi formu, Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği (BSÖ) ve Beden İmajı Ölçeği (BİÖ) kullanılmıştır.

Bilgi Formu: Sosyodemografik özellikleri belirleyecek sorulara yer verilmiştir.

Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği: Stanley Coopersmith (1986) tarafından geliştirilmiş olan, ülkemizde Turan ve Tufan (1987) tarafından Türkçe'ye

uyarlanan ve geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan Benlik Saygısı Ölçeği (BSÖ) kullanılmıştır. Ölçek "Benim gibi" ve "benim gibi değil" şeklinde yanıt seçenekleri bulunan 25 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde kişinin hayata bakış açısı, aile ilişkileri, sosyal ilişkileri, dayanma gücü ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Alınan puanlar 0 ile 100 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça BS artmaktadır.

Beden İmajı Ölçeği (BİÖ): Secord ve Jourard tarafından 1953 yılında geliştirilmiş olan ölçeğin, 1989 yılında Hovardaoğlu tarafından geçerlik ve güvenilirliği yapılarak Türk toplumuna uyarlanmıştır. (Hovardaoğlu 1990) Ölçek 40 maddeden oluşmakta olup, her madde bir organ veya vücudun bir bölümünü (kol, bacak, yüz gibi) ya da bir işlevini (cinsel faaliyet düzeyi gibi) tanımlamaktadır. Bunlar "Hiç beğenmiyorum", "Beğenmiyorum", "Kararsızım", "Beğeniyorum", "Çok beğeniyorum" şeklinde ifade edilmiştir. Her bir madde için 1-5 arası puan verilmektedir. Ölçeğin toplam puanı 40 ile 200 arasında değişmekte olup, alınan puanın yüksekliği doyum düzeyinin yüksekliğini gösterir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin bilgisayara yüklenmesi ve kodlanması araştırmacılar tarafından yapılmış olup veriler SPSS paket programında değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdeler, t testi, Kruskal Wallis (KW), Mann Whitney U (MWU), korelasyon analizi kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1.SAPD'li Hastaların Tanımlayıcı Özellikleri

Özellikler	Sayı	%
Yaş		
< 23	10	21.7
24-34	6	13.0
35-45	8	17.4
46-56	10	21.7
57 ve >	12	26.1
Cinsiyet		
Kadın	21	45.7
Erkek	25	54.3
Medeni Durum		
Bekar	14	30.4
Evli	32	69.6
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	9	19.6
İlkokul	21	45.7
Ortaokul	7	15.2
Lise ve üzeri	9	19.6
Periton Diyalizine Başlama Süresi		
1yıl	16	35
2-3 yıl	18	39
4-5 yıl	12	26

Araştırmaya katılan hastaların yaş ortalamaları 43.74 ± 19.36 olup, %45.7'sini kadın, %54.3'ünü erkek, %69.6'sını evli, %45.7'sini ilkokul mezunu, %39.1'ini ev hanımı %63'ünü ilde ikamet edenler oluşturmaktaydı (Tablo 1).

Hastaların BS ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 15.17 ± 4.76 , Bİ puan

ortalaması ise 133.72 ± 35.41 olarak bulunmuştur ve her iki değerinde düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, kronik hastalığa sahip olan bireylerin benlik saygısı ve beden imajı puanlarının düşük olduğunu belirten çalışmalarını desteklemektedir (Dilbaz ve ark.1989, Uygur 1990).

Tablo 2. Hastaların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre BS ve Bİ Puan Ortalama Dağılımları

Özellikler	N	%	BS (x±SD)	Bİ (x±SD)
Yaş				
18-23	10	21.7	14.4±5.4	127.3±27.1
24-34	6	13.0	13.6±6.1	126.0±46.1
35-45	8	17.4	16.3±3.8	147.8±24.6
46-56	10	21.7	15.8±5.1	138.8±26.7
57 ve yukarı	12	26.1	15.5±4.2 KW:1.371 p>0.05	133.7±35.0 KW:1.875 p>0.05
Cinsiyet				
Kadın	21	45.7	13.3±5.0	127.8±34.0
Erkek	25	54.3	16.8±4.0 MWU:160.500 p<0.05	140.6±35.5 MWU:197.000 p>0.05
Medeni Durum				
Bekar	14	30.4	15.0±5.0	128.8±36.9
Evli	32	69.6	15.3±4.7 MWU:215.500 p>0.05	137.3±33.0 MWU:207.000 p>0.05
Eğitim Durumu				
Okuryazar değil	9	19.6	14.4±5.4	123.7±41.6
İlkokul	21	45.7	14.1±5.1	128.1±37.3
Ortaokul	7	15.2	16.1±2.1	148.0±25.2
Lise ve üzeri	9	19.5	18.4±4.4 KW:3.943 p>0.05	151.7±21.7 KW:3.784 p>0.05
Periton Diyalizine Başlama Süresi				
1 yıl	16	35	15.18±5.8	137.2±43.7
2-3 yıl	18	39	14.5±4.7	128.6±33.1
4-5 yıl	12	26	16.3±3.2 KW:1.861 p>0.05	140.6±24.7 KW:2.711 p>0.05

Tablo 2 incelendiğinde yaşın BS ve Bİ puan ortalamalarını etkilemediği, bununla birlikte 24-34 yaş grubunun BS ve Bİ puan ortalamalarının en düşük olduğu, bunu 18-23 yaş grubunun izlediği görülmüştür. Bu ortalamalar genç hastaların, bedenlerindeki değişiklikten daha fazla etkilendiklerine işaret etmektedir. Genç hastaların geleceklere hakkında beklentilerinin fazla olması ve bu beklentilere karşı olumsuz düşüncelere sahip olmalarının sonucu bu yönde etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Erkek ve bayan hastaların BS puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 2). Erkek hastaların benlik saygısı ve beden imajı doyum düzeyleri kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Olgun ve arkadaşlarının (1996) hemodiyaliz hasta-

larının beden imajı doyum düzeyini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Literatürde de belirtildiği gibi kadınlar estetik değerlere, erkekler toplumsal imaja daha çok önem vermektedirler (Eti 1998). Bu sonuçta, kadınların erkeklere oranla hastalıktan daha fazla etkilendiklerini, gözle görülsün ya da görülmesin bir organın fonksiyon kaybı ile bedenin dış görünüşünü bütünlüklerini ve beden bütünlüklerinden daha az hoşnut olduklarını düşündürmektedir.

Evli hastaların BS ve Bİ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamakla birlikte, evlilerde BS ve Bİ ortalama puanı bekarlara göre yüksek olarak bulunmuştur (Tablo 2). Bu sonuç daha önce hemodiyaliz hastalarıyla yapılan

çalışmanın sonucuyla uyumlu bulunurken (Olgun ve ark. 1996), literatürde evli hastaların eşlerini kaybetme korkusu ile beden imajına daha fazla önem verdikleri belirtilmektedir (Brunner and Suddarth 1988). Medeni durumla ilgili farklılıkları aydınlatmak için daha geniş evrenle araştırmalar yapılması gerekmektedir.

SAPD'li hastaların eğitim düzeyi BS ve Bİ puan ortalamalarını etkilememekle birlikte, eğitim seviyesi yükseldikçe BS ve Bİ puan ortalamalarının arttığı dikkati çekmektedir (Tablo 2). Bu sonuç, eğitim seviyesinin hastaların baş etme mekanizmalarını olumlu yönde etkileyebileceğini ve dolaylı olarak benlik saygısını yükselttiğine işaret etmektedir. Eti ve ark'nın (1996), hemodiyaliz hastalarıyla yaptıkları çalışmada eğitim seviyesi yüksek hastalarda beden imajı doyum düzeyi daha yüksek olarak belirtilmiştir.

Hastaların tedavi gördükleri süre ile BS ve Bİ puan ortalamalarına bakıldığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır (Tablo 2). Bununla beraber 4-5 yıldır tedavi olan hastaların BS ve Bİ puan ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, beden imajındaki değişikliğe karşı hastaların tepki, geri çekilme, kabul etme ve yeniden oluşum olmak üzere dört aşamadan geçtiklerini ve bu durumu birçok faktörün etkilemesine rağmen 1-2 yıl süreceğini ve yeniden oluşum aşamasında hastaların beden imajındaki değişikliklere uyum sağlamaya çalıştıklarını belirten literatürlerle açıklanabilir (Price 1990, Eti 1998).

Benlik saygısı ile beden imajı arasında pozitif ilişki bulunmuş olup, BS puan ortalaması arttıkça Bİ puan ortalamasının artacağı, ya da bunun tam tersi olabileceği elde edilmiştir ($r=666^*$, $p<0.01$). Ancak bu sonuç benlik saygısı yüksek olan hastaların, bedenlerinde meydana gelen değişikliklere karşı olumlu yaklaşımda bulunabilmelerine ve

birey olarak kendilerine değer vermelerine bağlanabilir. Literatürde de, benlik saygısı düzeyinin psikolojik ve fizyolojik hastalıklara karşı direnci etkilediği, düşük benlik saygısı içinde olan bireylerin olumlu geri bildirim reddettikleri, tedavide işbirliği yapmadıkları, kendilerine zarar verici davranışlarının olduğu, kendi benliklerine yönelik sık sık küçültücü ve eleştirici değerlendirmeler yaptıkları belirtilmiştir (Buldukoğlu 2000).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen sonuçlarda cinsiyetin BS düzeyini etkilediği bulunurken diğer değişkenlerin etkilemediği saptanmıştır. Çalışmada BS ile Bİ ortalama puanları arasında pozitif yönde orta dereceli anlamlı ilişki bulunmuştur. BS yüksek olanlarda Bİ ortalama puanı da yüksek saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

-SAPD'li kadın hastaların benlik ve beden imajına karşı olumlu tutum geliştirmesine ve olumsuz özelliklerini değiştirmesi için plan yapmasına destek olunmalıdır,

-İşlem öncesi ve sonrası beden imajına uyumu kolaylaştırmak amacı ile hastaların bireysel özellikleri göz önüne alınarak fonksiyonunu kaybeden organ ile ilgili açıklamalar yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Arslan S, Mollaoğlu M** (2001). Hemodiyaliz ve periton diyalizli hastalarda yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. 11. Ulusal Böbrek Hastalıkları, Diyaliz ve Transplantasyon Hemşireliği Kongresi Bildiri Özet Kitabı. 5-9 Eylül, Kapadokya.
- Birol L** (2003). İdrar yolları-böbrek hastalıkları tedavisi ve hemşirelik bakımı. İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı. 1.Baskı. Vehbi Koç Vakfı Sanerc Yayın.No:2, İstanbul.
- Brennan J** (1994). A vital component of care: the nurse's role in recognising altered body image. Pro Nurse. 9 (5): 298-300.

Buldukoğlu K (2000). Psikiyatri hemşireliği el kitabı. 2. Baskı, İstanbul Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul.

Brunner LS, Suddarth DS (1988). Medical Surgical Nursing. JB Lippincott Company, Sixth Edition, Philadelphia.

Çetin M ve ark. (1989). Migrenlilerde ve epileptiklerde ruhsal durum, benlik saygısı ve psikososyal özelliklerin araştırılması. 26. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi. İzmir, 1-16.

Dilbaz N ve ark. (1989). Epileptik adolesanlarda benlik saygısı ve irritabilite. 25. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bildirileri. Mersin, 315-319.

Erek E ve ark. (2002). Nephrology, dialysis and transplantation in Turkey. Nephrol Dial Transplant 17:2087-2093.

Eti AF (1998). Beden imajında değişiklik deneyimleyen hastalara yönelik hemşirelik yaklaşımları. Çınar Dergisi 4(3):79-82.

Eti AF (1996). Hemodiyaliz hastaları ile böbrek transplantasyonu olan hastaların beden imajı doyum düzeylerinin karşılaştırılması. Çınar Dergisi 2(1):4-6.

Galpin C (1992). Body image in end-stage renal failure. British Journal of Nursing. 1(1):21-3.

Hovardaoğlu S (1990). Vücut algısı ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması.

İçinde: Özdemir YD (1990) Şizofrenik ve major depresif hastaların beden imgelerinden doyum düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bil.Enst. Ankara.

MacGinley KJ (1994). Nursing care of the patient with altered body image. British Journal of Nursing 2(22):1098-102.

Newell R (1991). Body-image disturbance: cognitive behavioural formulation and intervention. Journal of Advanced Nursing. 16(12):1400-5.

Olgun N ve ark. (1996). Hemodiyaliz uygulanan hastaların beden imajı doyum düzeylerinin belirlenmesi. Çınar Dergisi 2(2):42-44.

Price B (1990). A model for body-image care. Journal of Advanced Nursing 15(5):585-93.

Turan N, Tufan B (1987). Coopersmith benlik saygısı envanterinin geçerlilik-güvenilirlik çalışması. 23. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bildirileri. İstanbul, 816-817.

Uygun N ve ark. (1990). Depresyonda self-esteem. 26. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi. İzmir, 433-437.